

EMBERI SZINJÁTÉK.

Regény.

III.

MINT akit a kilátástalan erdő agyon kanyargatott, de az elért orom egy pillanat alatt óriás térségeket dob elé: úgy dagadt föl Zoltán szíve a bizonyosságnak azon a kővén, amelyre az apai vallomás állította. Mindig a becsület katonája voltam, mondta az elcsapott pap, s az ezer méterrel a falu fölött hömpölygő életnek ez az elhullt frázisa Zoltánban úgy vált ficánkoló erővé, mint a tenger-mély halaiban a bűzös óceánjáró hajók letévedt hulladéka.

Zoltán nem sokat törődött a Bibliával. Ebben a kálvinista faluban, ahol még egy feszület sem volt s csak a hittanleckék monotoniája lebegtetett belé egy foszlányt a galileai tragédiából: a Biblia a futó fejtörések nyugtalansága maradt. Miért felelt Jézus úgy a vallató főpapnak, hogy te mondád? Mi az a te mondád? S a zoltárban mi az a: tornáciban? Zoltánnak unt teher volt a szent történet s mégis az apai védekezés Biblia-ízű mondásai, anélkül, hogy Jézusra gondolt volna, pillanatok alatt kaptak az újszövetségi érzés sodra közepébe. Mily keveset értett az apja frázisaiból s mily tökéletesen érezte őket. Boda papot eltiporták a világ Augusztusai. A fegyver a szívének szegződött, a kőtábla a fejének repült. Letépték róla a talárt s a szegyen bibortalárját adták rá. Elcsapták, ahogy a Krisztust megfeszítették. De végeredményben ő is felülmaradt: a becsület katonája a nyomorban is felülmarad.

Zoltán legnagyobb fölfedezése volt ez! Akit legyőznek, győz. Szeretetének elég volt egy igazoló apai mondat, s vitán felül állt a gyönyörű igazság, hogy az apja talárfosztottan a világ minden papjánál talárosabb. Elvették tőle a templomot, de a mestergerendás viskó is templom, ha ő áll a gerenda alá. De ha így van, akkor a világ nem önmaga mértéke s két ember közül nem az az erősebb, aki a másikat orron üti. Mint pincenövény a maga napja felé, úgy hajtott lelke titkos levélzöldje az adekvát inger felé.

Amióta élt, a világ tényei szorongatták. A kerítés előtt csizmásbajszos férfiak jártak, Behrt kődobáló gyerekek üzték az udvarukba s nem szorította-e őt Gulyás Pisti a Tigris toroka elé. Azután új s még fájdalmasabb tények. Vilmikának csak fakeresztje van, ők a Cigánysoron lagnak s vannak gazdag emberek, akiknek akkora a telkük, mint Horváthéknak. Aztán a legszörnyűbb: az apja elcsapott pap, aki a jegyző kegyelemfilléreire irnokoskodik. S amikor a fogas tények-

nek ez a falkája, mint szoruló hajtógyűrű egész bekerítette, úgy hogy már lélekzeni sem tudott, egyszerre váratlan és biztos rés nyílik s azontúl egyenes és megszakítatlan sugárút a végtelenig. Az a megtartott, akit elcsaptak, az az igazi tisztelendő, akit nem tisztelnek.

Ott a szőlőhegy estcsillaga alatt szinte szempillantások alatt épült ki benne a becsület katonájának ez a képzettség-övevénye, ahogy életünk nagy bástyáit mindig egy pillanat rakja föl a tudat alól félig kifejtett terméskövekből. Mint a mikroszkóp alatt áramló ázalék-állatkák, akik egy pillanat alatt ismerik fel, merre van az életük: a fény vagy sötét, az édes vagy keserű felé, úgy érezte meg ő a pukánós szón át a maga elemét. Ugyanaz az erő hívta, amely a farakás hőstetteire ösztönözte: harc a Zölddisznó ellen, csak a Zölddisznó tuskéi hegyeződtek ki azóta: mindenik egy külön, mérges szúrása az anyagi világnak.

Volt ebben a rajongásban némi gyermekönzés is, az érvényesülési ösztönnek az a sugallata, amely a nagyok hőstettei mögött is ott settenkedik. A letiprásra ítélt gyermek előtt út villant, amelyen komisz vetélytársai elé kerülhet. A becsület katonája: Zoltán még nem tudta pontosan, mi ez, de gyönyörű megkerülése lehet a másféle katonaságnak. Talán többet kell szenvednie, mint a csákós katonának, de nem kell fegyvert fognia. Zoltán nem félt a szenvedéstől. Neki már a foga is fájt. Öt napon át fájt s ő úgy hurcolta, mint büszke fogantatást, csak akkor ment el az öreg zsidóorvoshoz, mikor a szülei is figyelmesek lettek, az arca megdagadt s lázas szemei bágyadtan villogtak elő a roppant daganatból. A becsület katonaságát ő ilyen életreszóló fogfájásnak gondolta, amelynek az árán az ember mégis csak azt mondhatja: én is katona vagyok, sőt az igazibb katona, ahogy az apja is az igazi tisztelendő. Már-már a farakás hajdani örömei kísértettek föl benne s talán megint belesüpped a nappali álmok újfajta labirintusába, ha az apja mögéje nem áll s gyakorlati értékke nem kovácsolja olvadt vasként bugyborékoló felbuzdulását.

Boda pap maga is meglepődött azon a válaszon, amelyet legkisebbik fia a fellebbent titokra adott. Zoltán negyedfi volt s az elődök úgy estek át a titkon, mint a kanyarón vagy a vörhenyén. Jani, az első, aki már a botrány idejében is ötödikes gimnázista volt, csak évek mulva jött rá. Akkoriban még friss volt a gyalázat, az embereknek nagyobb izgalmat jelentett beszélni róla s nem akadt lélekgyilkos, aki a zárkózott fiúnak előhozakodott volna. Janiban volt a hatás a legborzasztóbb, Szikár, konok fiú volt ez a Jani, ott hagyott csapat-papot s kiutazott Amerikába. Egy sor írás, nem sok, annyit sem kaptak tőle, csak negyedévente egy-egy pénzküldeményt. Olyan volt ez a pénz, mint jól megkent pofon, amelyet az apa nem utasíthatott vissza.

A második fiú, aki Pesten patikuskodott, a bátyjától tudta meg a titkot. Tizenöt, tizenhatéves diák lehetett, de már fonnyadtarcú és rosszszemű, mint egy másodvirágzás. Ez kacagott rajt s örült, hogy az

apai tekintélyt végleg széttörhette. Szívósan nyomozott a botrány minden részlete után s egy-egy kínos adat eksztázisba ejtette. Cinkosa volt az apja, hasonló gyengeségekkel terhelt, mint ő, az ember a szemébe nevetetett, ha jótanulásról, mérsékletről, szoknyavadászásról papolt.

Feri idejére a nagy ujság lehalkult, besorakozott a mult rideg tényei közé, az emberek el is feledték Boda tisztelendőben a papot s csak akkor beszéltek a botrányról, ha valaki a tisztelendő cím után érdeklődött. Valamikor pap volt Somogyban, de elcsapták ezért és ezért. Egyesek, különösen az öregebbjei, már engesztelő megjegyzéseket is fűztek hozzá: pedig nagy tudományú ember volt, Angliában tanult, de hát a természete. Ferit ebben az idült alakjában érte a titok s mert bizalmasabb és közvetlenebb volt, korán, öt-hatéves korában beléesett a magja, együtt nőtt vele, mint Behrrel a zsidósága, ahogy a fiatal tölggyel is együtt nő az élősködő fagyöngy.

Zoltán válasza elütött a másik hárométól. Ő volt az egyetlen, aki fölébe szállt a ténynek. Nem kerülte meg, nem torpant elé, nem futott el tőle: fölébe szállt. Zoltán volt az egyetlen, akinek szárnyai voltak. Boda papban ez a fölfedezés új életre locsolta a leütött tervezőt. Talán még sem vezett el az ütközet. Itt a gyermeke, folyékony acél, akit az ő gyűlölete karddá edzhet. Ha ezt a kardot még ráhúzhatná az ellenségire. Ha nem is az ellenségire, az életre! Tudós, költő, bankár lenne Zoltán s odaterelné a megbánást a lába elé!

Rákapott az esteli sétákra s magával vitte a fiút is. A Cigánysor széles, poros főutcáját szegő zsellérházak közt bandukoltak ki a faluból. Szemben velük hazaporoszkáló tehenek kavarták a port, itt-ott levált közülük egy-egy, de a java a falu szíve, a gazdasor felé özönlött, itt kinn alig egy-két embernek jutott istállója, még jó, ha ólra futotta az egymást szorongató, keskeny telkeken. Errefelé a jövő-menők is barátságosabban köszöntötték őket, mint benn, ahol Boda papot a külsősoriak emberének tudták s úgy morogtak jóestét neki, hogy az már ördögűzés számba ment. Ezekhez a külsősoriakhoz Boda papnak is akadt egy-egy jó szava: egyiktől a nemrég vett félhold kukoricása után érdeklődött, másiktól a gépkeresetét tudakolta. Tudakolhatta, hisz a kukoricaföld adásvételi szerződését ő csinálta meg s a masinás szerződést is őhöz hozták el, hogy nincs-e benne suskus. Zoltán ezen a sétákon látta, hogy az apja sem pocsékolta el az ekléziátlan húsz esztendejét, új kis ekléziát tákolt idekinn magának a templom elhullottjaiból.

— Inkább ezek, mint a felfuvalkodott parasztok, mondta a fiának, amikor kiértek a faluból s az ormándi út kapaszkodóján szembe kerültek a leáldozó nap sugárzásából felnyúló, sudár jegenyékkal. Az ember nyomorult féreg, de ha szegény, legalább szánandó. Én is a szegény emberekért éltem, azért jutottam ide.

S apró történeteket tálalt legendává a somogykői papskodása idejéből. Mindenik történet odalyukadt ki, hogy ő a szegények papja

volt s a gazdagok pórása. Zoltán még nem értette azt a szociális hiúságot, amely az apját a szegények pajzsa pózában tetszelegettette, de tudta, hogy az apja is szegény, a neki szóló szeretetet a szegényekre is átvitte, az apja és a szegények sorsát összekavarta, úgy hogy a szegény neki igazságtalanul elcsapottat jelentett.

Egy-egy ilyen okulós anekdota után Boda pap körülményes mondatokban teregette ki, hogy mit vár ő és mit vár az élet a becsület katonájától. Alig volt ez több a szokványos apai szólamoknál. Zoltán tanuljon vasakarattal, hogy ember legyen belőle. Ha lankad, gondoljon arra, hogy hivatása van. Neki kell lemosnia a gyalázatot, amit a gonoszok az apjára kentek. De Zoltán mindezt súlyos és lekötelező dolognak vette, örült, hogy az apja ilyen csodálatos dolgokra méltatja őt, de nem látta e hőstettek útja-módját. Ezeket nem a farakáson, de az életben kellett elkövetnie! Számítgatta, mikor kerülhet sor a nagy bosszúra. Talán tizenhat vagy tizenhét éves korában. Még hat éve van, ez beláthatatlan idő, addig ő is felbátorodik, egyszerre jön meg a bátorsága, talán mikor a bajsza kihajt.

De a lelke fenekére mondhatatlan csüggedés súlyosodott: soha-soha, erre nem lesz képes. Jobb szerette volna, ha a becsület egy életre szóló fogfájás, amint eleinte gondolta. Inkább még hevesebb, csak ne olyan, amit a világból kell kikaparni. Mért kell a becsületet az embernek bebizonyítani, ha a becsület úgysem az emberek dolga, vetette föl szavakba nem foglaltan a homályos kérdést, míg a falutúli sétából hazatérve, az elébe tett tejfőlös prózát unottan majszolgatta. Erre nem tudott felelni, de nincs-e itt az apja, aki azt is látja, amit ő nem.

Az apja már kijelölte az utat: Sonkra kell mennie, ahol Feri is tanult, s ott sokkal jobban kell tanulnia, mint ahogy Feri. S ez olyan nehéznek, hihetetlennek látszott. Feri kész, határozott fiatalember volt, energikus, mint egy katona. Összegyűjtötte a diákgyerekeket s futballoztatta őket, mindenki parirozott neki, még ifjabb Horváth Sándor is, aki pedig bökös volt, mint a maszlag. Hogy pipálja le ő Ferit, aki nem-sokára érettségizik, s a farnádi csapatot is legyőzte. Zoltán megtesz mindent, beleszakad a tanulásba, de a végén föl fog sülni. Mért is kívánnak lehetlent tőle.

Ez a Sonkra-menetel! Az évszakok egymás sarkát taposták, már alig két hónap volt hátra s az elszántsága mélyén még mindig ott szorongott a kerítésen túl ijedelme: jaj, hátha beszakad a föld, történik valami s ő itthon maradhat. Magának sem vallotta be ezt a huzódózását. Ő párviadalra fegyverkezik, sors-Góliát Sonkig ment elébe, ő sem hajthatja el a parittyát, indulnia kell. Szégyelte magát, hogy nem örül ennek az életében harsanó harci kürtnek. János bátyja, akinek a szögletes fejéből olyan gyéren hullott a szó, mint kalászból a mag, mindenik, amikor beért, ez a János, aki hozzá még húsz szót se szólt, minap a vállára tette a kezét.

— Be irigyellek Zoltánka — mondta. — Ha én itt tartanék, ahol te — s a hangja elrekedt, mint téli szél ha szurdokba szorul.

Ha János bátyja is ilyen dicső dolognak tartja Sonkot és a gimnáziumot, mért állítaná meg ő a toronyban fel-lejáró harangot, hogy vele együtt az este is megállana s ő örökre itt ülhetne a gáder partján, szemben a Gulyásék új palatetője fölött fölhalványodó holddal, amely fejedelmi halványsága mögött az augusztusi ég csillaggal kirakott ultramarin palástját húzza?

A nagy nap hajnalán tízszer is fölneszelt s új és új tízpercre szóló boldogsággal konstataulta, hogy még mindenki alszik s a kondás kürtje se szól. Beleszorította fejét a csikos cihába, mintha a világráhozó, messzi anyaölbe akarta volna visszaszorítani. Úgy beszéltek meg, hogy Gulyás Péter, a Pisti apja viszi őt magával. Annak úgyszólván le kell utaznia Sonkra, már csak a Pista útja igénytetésére is, aki most javítózik a harmadikból. A tanár urak csak azzal a föltétellel engedték javítóra, ha elviszik onnét. Az algimnáziumnak ugyan kellett a diák, mint földnek az eső, de Pista ellen már a községi előljáróság is tiltakozott s a tanárok is lemondtak róla: jusson belőle Pápának is. Gulyás Péter ajánlotta a fia kvártélyadóját, derék, gyerektelen házaspár, félig magyar, félig sváb, mert Sonkon jórészt svábok laknak. S csakugyan ritka emberek lehettek, ha három évig hordták a Pisti hétesapását, mert az kutya garázda gyerek, olyan a feje, mint az üst, mindig szorítog, akár az orra s ami kikerül belőle: boszorkányfőzet. Ezeknél a Zoli is el lesz, nyugodtak bele a szülők, a nyolc forint se sok, az amerikai fiú küldeménye ezután Sonkra fog átszállót váltani.

Félőt tájt oda is állt Gulyás gazda kocsival a ház elé. Gyorsan, ők sietnek, a szolgálgyerek elaludt, még lekésnek a háromnegyedhatóról. Zoltán kosara ott pihent a gáder dúca mellett s bizony nem nőtt össze vele, csak hozzá kellett nyúlni s már engedett. Zoltán gyúrteszorította a kis kosár fülét. Az apja lehajolt.

— Aztán jó légy, — motyogta s a bajuszához dörgölte Zoltán arccskáját.

A becsület katonája száraz szemmel mondta rá, hogy igen s a konyhaajtóba lépett, hogy az anyjától is búcsút vegyen. Bodané viszsza húzódtott a küszöb mögé, félkarjával a kékfoltos légyfogó-függönnyt tartotta útból, a másikat Zoltán nyakába fűzte s csókfélét nyomott a homlokára. Mi csapott Zoltánba? A hűvös otthon-szagú konyha, amelyben még a bennszakadt éj egy darabja lengett vagy az anyja csókján át föl villanó hús- emlékezés? Zoltán mint szélrázta gyümölcs mely mielőtt leszakadna, kétségbesetten feszíti meg kocsi röstjait, hirtelen öleléssel az anyjára vetette magát s szorította hosszan és könnytelenül.

Mi volt ez? Zoltán nem is tudta, hogy anyja is van. Hiszen már nem is öltöztette, nem is imádkoztatta s a Zölddisznó-legenda idejéből származó gyűlölsége is beleolvadt a holt dolgoknak: az eperfának,

tűzhelynek, csüportartó ágasnak szóló közönybe, mintha ez az első gyűlölség is csak arra lett volna jó, hogy az apa-imádatnak nyisson utat. S most mégis az anyján át kapott az elszaladó gyermeksege után, benne markolta meg az otthont, amely mint hajótöröttől a hajó, visszahozhatatlanul elmarad tőle.

Az anyját meglepte ez a váratlan ajándék, boldogan tapintotta a száraz testéhez tapadó ifjúságot, amely mégis csak az ő ifjúsága is. Hányszor nézte ezt az előtte nyújtózkodó kis csiráját a szenvedésnek, majdnem tehetetlenül, mint bálványá vált anya nézi ingó szikla árnyán játszó gyermekét. S nem volt-e valóban Lót-bálvány ő? Nem kristályosodtak-e lelke köré a keserűség tengerének lassú évgyűrűi. Ő, aki az Angolkisasszonyoknál végzett és kitért a férjéért, gondolta-e, hogy bénán fogja figyelni a fia elcsatangoló szeretetét, reménye és jogcíme nélkül annak, hogy a fia a fia legyen. Most ez a váratlan kitörés, mint erős indukció, újra fölidézte benne az élet áramát: szorította a gyermekét, mint levágásra ítélt tagunkat szoktuk álmunkban szorítani. De az apa a konyhában főrmédt.

— Gulyás úr nem ér rá, gyerünk.

S ez a hang a féltékenység hangja volt; lám, mégis az anyját öleli.

Zoltán még nem törülte ki a szeméből a kapuféllal összemósódó anyát, aki úgy tartja felé merev kinyújtott kezét, mintha a mohos fának nőtt volna karja s az integetne s már ott ült a farnádi váróterem deszkapadján, a kosara s a karatyoló Pisti közt. Nem mert szipogni, de szólni sem mert, félt Pistitől, akit az aznap délelőtti javítója sem szoktatott le a komisz megjegyzéseiről. A Zoltán hápogó hal-képet csúfolta és bő részletességgel színezte a sonki tanárok rémszokásait. Pista szentül állította, hogy ezek a szörnyek úgy felszippantják Zolit, mint tengeri polip a hajóinast. Ezt a föltevést Zoltán is elfogadta. Megugratott szíve tétován ingott a búcsú fájdalom s a jövő iszonya közt. A legszívesebben nekiment volna a síneken túlról idebólogató kukoricásnak, melynek a leveleit úgy szelte szét a kelő nap, hogy az egyik felük vörhenyesen csillogott, míg a másik árnyékban maradt.

Ahogy így kesergett, különös kis gavallérra lett figyelmes. Ott sétálgatott a váróterem nyitott ajtajában, föl-le, szorosán a nadrágjához szorított kézzel. A nadrág szép szürke szövetszövet volt, még élt is vasaltak belé, a kabátja sportkabátszerű, pántokba fűzhető övvel s fölül sportzsebekkel. Zoltán torkába még a bánat sem gyűrhetette vissza a fölszakadó kiáltást. Csakugyan Alfréd billegett ott, színtől-színig ő. A gimnáziumba ment; Pestre vitték, a piaristákhoz.

Zoltán jó ideje látta, hogy Alfrédnek megnőtt a begye, minduntalan érezte vele valamit, amit ő nem tudott észrevenni. Zoltánt annyi minden gondolkoztatta, hogy igazán nem vehette észre Behrt, aki már nem a Behr boltos fia, de az egész hitközség reménysége, s ki tudja, még miniszter is lehet belőle, mint Sztérényiből.

Eleinte csak a jobbmódú osztálytársai szájáról törte le a csúfol-

kodást, később a bérlő Rosenfeld is mind gyakrabban hallhatta a tanítójától, hogy Alfrédből nagy ember lesz, csak módja legyen a tanuláshoz. Hosszú vékony ember volt ez a Hermann tanító, de lobogott, mint a száraz fa, s amibe belefogott, attól nem tágitott. Profétáló lelkesedéssel kürtölte szét az Alfréd eszét. Szegényt nem nagyon kényeztették el; a bérlők pusztán nőtt kölykei még a hájfejű parasztgyerekekénél is vásottabbak voltak s ime, ahonnet senki sem várta volna, a Behr boltos rumli-szobájából csodálatos sarj hajt föl, akiben faja szubtilis tekervényessége ölelkezik össze a gyakorlati világoslátással, úgyhogy olykor a lélegzete is elállt a gyönyörűségtől.

Az apaságukban sértett zsidókban csak az első ellenállást kellett megtörni s már a másik végletbe csaptak: Alfrédből divat lett.

— Ki nézte ki abból az ügyefogyott emberből, hogy ilyen fia lesz — mondta Schvarz szabó, akit csunya, lapos talpáért cigányneven Kácsának hívtak. — Amilyen primitív ember a Behr!

— No csak várjunk a fiával, nem a Hermann tanító írja a diplomát, — szkeptikusodott Rosenfeld, akinek pénzáldozatot jelentett az Alfréd esze.

De hogy azt a diplomát meg kell kapnia, abban senki sem kételkedett. Amikor Behr a negyediket is leremekelte, az egész kis gyarmat összeült, ép kapóra jött, hogy Rosenfeld is föladta Pestre a terménykereskedő bátyjához, a Rónához a fiát, vigye az Alfrédet is, ha megbecsüli magát, ők nem vonják meg tőle a tandíjat. Ez a Róna maga is nagyeszű ember volt, a felesége keresztény asszony, ez azt ajánlotta, adják a piaristákhoz a fiút, nem árt, ha egy híres keresztény iskolán át sétál az életbe, onnet még csupa nagy ember került ki. Olyan okosan érvelt, hogy Hermann is belenyugodott a piaristákba, csak legyen, aki Alfrédot beprotezsálja.

— Te Sonkra mégy? — fitymálkodott Alfréd. — Sonkon csak algimnázium van s a tanárokat büntetésből rakják oda. Úgy is hívják: fegyenctelep. Pest mégis csak más.

Zoltánnak Sonk is messzi, hihetetlen és beláthatatlan volt s amikor a pesti vonat után tekintett, amelybe Alfréd, a piarista diák úgy szívódott föl, hogy még csak vissza sem intett, hirtelen őbelé is belényilalt a lemaradás elkallódása. Kicsoda ő, hogy Sonkra is citerázva megy, mikor Behrnek egy arcizma sem vonaglik meg a roppant Budapest előtt. Pedig Behr valamikor a fegyvernöke volt!

Vaskút—Sonk három állomás Farnádtól. Zoltán, az ujdonsült utas még meg sem szokhatta az ablakkal szembeszaladó fákat s a lebukó táviródrótokat, melyeket egy-egy új dúc újra föl-fölpöckölt s már egy kelták itthagya bárkában türte-hánykolódta a Sonk felé kanyarodó út hullámain. Ez a koci minden vonathoz kidöcögött, ő volt a Sonk és Vaskút közti viszontagságok négykerekű szelleme. Hármas ragyája: felül a sár, középpütt a megmaradt barna festék, alul a lepattogzott fa oly szugesztíven vetítette előre a dombos-vápás út kátyúit

és zökkenőit, hogy az utast a rúgók legvakmerőbb játéka sem keserítette el. Aki ebbe a kocsiba beszállt, az csak kellemesen csalódhatott s ha célt ér, sárhuzatos képét is egy: «annyi baj legyen» kiáltással törülte le. A kocsi sebességét csontos és tétova gebe erőlködte ki láthatatlan izmaiból. Heves börráncolásokkal riasztgatta a szerszám feltörte hátán nyalakodó legyeket, meg-megfutott és meg-megállapodott, amint az ostor erkölcsi törvénye vagy a lábait rogyasztó szervezeti kényszer került fölül az idegeiben. Ennek az ostornak a vastagabbik vége egy komoly és hallgatag férfiú markában nyugodott, akiről az egyetlen életrajzi adatot az előtte lengő borgőz szolgáltatta. Ettől eltekintve kemény és komoly legény volt, Károly bácsi, aki a fiakkeresztípus nagy beolvasztóereje ellenében is megőrizte sváb százszögletűségét és hallgatagságát. A félórás rázásért fizetendő két koronát is az ujjával mutatta s hé-hó helyett a lovát is különböző félhangú és rezgés-számú böffenésekkel inspirálta.

Ez egyszer az utasait sem szaggatta a beszédgörcs. Gulyás gazda boldog elégtétellel nyúlt el a lószőrét kínáló párnás ülésen. Otthon a világért nem ült volna hátra; Horváth Sándornak két hintója van, mégsem látta senki a hátsó ülésben, de ebben a görbe országban ő is úr, ha rázkódik is érte. Oda-odadöccent a Zoltán oldalához, megbírt volna maradni egyenesen is, de így csúfolta a sonki utat. A fia viszont az aggodalmait szortyogatta. Ott ült a bakon s lassú szelleme a csontjait fitogtató Táltos s a Szende tanár úr közeledő kérdései közt sétálgatott. Amilyen kevésbé volt táltos a Táltos, époly kevésbé volt szende a Szende tanár úr s Pista egyre jobban megneheztelt erre a vacak batárra, amely váratlan zökkenőivel szinte érezhetőleg rázta össze a fejében lityegő gerundivumokat az ablativus absolutusokkal.

Mindenki a boldog jövő felé röpült: Táltos az istálló, az apa és a kocsis a délelőtti sör, Pisti a javítótúli megkönnyebbedés jövője felé, csak Zoltán tekergette a nyakát, vissza-visszafordult, hogy el ne veszítse az állomás irányát, amelyet a hegyek egyre több levele rétegezett el előle. Ez a Sonk valóságos hódvár, az Isten is arra szánta, hogy jól elrejtsek benne a tudomány ércbúzáját.

A városka talán akkora se volt, mint Hódos, csak hegyvölgyesebb s így némelyik háza akarata ellenére emeletessé legénykedte a féloldalát, ami városias szint adott neki. Károly bácsi nagyot horkant. Csinosabb cseréptetős ház előtt álltak meg, itt lakott Pisti hajdani kvártélyosa, Fessl Tóni bácsi.

Ez a Fessl bácsi, amíg bírta a bárdot, hentes és mészáros volt, az üzlete a piactér sarkán csalogatta a szafaládévásárló agglégény tanárokat és adótiszteket, de néhány év előtt nyugalomba vonult s azóta diákokat tartott, azokban fiatalodta vissza magát. Megengedte magának a nyolcforintos diáktartást, mint a cseréptetőt vagy szivattyús kutat. Ha az ember egy életen át dolgozik, kell valami örömének lenni. Svábnak született, de a sonki svábok annyi diákon, tisztviselőn és zsidón

koptak magyarrá, hogy az Alföldön is elcsúsztak volna, csak gé betű ne lenne a világon, mert azt konokul kává fásították. Ő különben egyéniségnek és svábnak is gyengébb volt, mint Károly kocsis. A hivatása teljesen beolvastotta s porhanyós hasat és hentestokát eresztett, méltán, mert a kövesztett szalonna volt a specialitása. De míg az ő bőre valahogy mégis csak derék emberré fogta össze a zsírt, Fessl néni a reménytelen szétlöttyedtséget képviselte. Olyanfajta asszony volt, aki átugorta a menyecske korát: nyizla lánykából egy-kettőre öreg némberré mállott. Nem és indulat nem színezte, s ritka, de erősszalú bajusza alá egy bárgyú jóindulat kent mosolyt enyhítőül. Tavasszal elállt a szava s nyárvégéig a karosszékében szótlankodott, de ezen a szeptember elsején már megint a nyájas Fessl néni volt, a magtalan anya, aki világrahozott és eltemetett két iker fiút s azóta minden gyerekében ezeket a nagyfejű, halszemű kis szörnyetegeket reménykedte vissza. Minél hájfejjűbb volt egy gyerek, ő annál jobban szerette, az ilyenek olyan kedvesen fúrják oda buksijukat az ember oldalához.

Zoltán nem tetszett neki. Hosszú, tüzes arccskája, összenőtt szemöldökei nyugtalanították.

— Zu fein — súgta az urának, de azért meghitt kedélyességgel hajolt a gyerekekhez és mindenik arccskájára rányálazta az anyai jóakaratot.

Zoltán nem merte letörülni a barátkozó csókokat, de az arcára szikkadt nedvesség sütötte s boldogan kapott rajt, mikor mosakodni küldték.

— Hát eljöttél latin tanulni, — tréfálkozott a konyhamosdó felé Tóni bácsi. — Az ám a nehéz — s már deklinálta — rosa, rosae, rosae.

Ezt az egy deklinációt tudta s minden ujdonjőtnél bemutatta a tudományát. Jólesett neki, hogy két hétig deákabb lehetett a deáknál. De Zoltán elhitte, hogy ez bizony nehéz s respektussal pislogott a bácsira, akinek a kék köténye alatt egy dunnányi has, s a fejében ennyi latin szó megfér.

— Aber lass ihn, — zsörtölődött Fessl néni, aki maga is ördögöségnek vélte az ura tudományát s szentül hitte, hogy a vénember többet tud, mint egy kijárt negyedikes.

Nagy, háromágyas szobába léptek. Ennek a szobának is szekrényszaga volt, mint az övéknek otthon, de különös émelyítő árnyalatban különbözött az övékétől. A szoba túlfelén négyfiókos sublód szomorodott, abból kapta Zoltán az alsó fiókot.

— No ez elfér itt, — bökött Fessl néni a Zoltán kibontott kosarára s rosszalólag nézett a háromváltás fehérneműre: hogy tart ki ennyi két mosás közt?

Míg Zoltán a fiókját rendezgette, két másik fiú szivárgott be a szobába. Az egyik majdnem bácsi, a bajsza is ütközött, mogorvaképű és nehéz lábú fiú, minden lépésre úgy szánta magát, hogy előbb nagyot húzott a nadrágszíján s ha leállt valahol, mintha odadörmöckölték volna.

A másik Zoltánnál is kisebb, csak szélesebb, feketehajú, vörösképű kölyök, akinek a bőrét hurkatöltővel fútták pukkanósra, pedig nem volt kövér, csak a húsa nem fért a bőrébe, ahogy a lelke sem a szemébe. Tele volt valamivel, amitől a folytonos csik-ficánkolása sem szabadította meg.

— Ez a Matyi, — mondta Tóni bácsi, — ez is tintanyaló, mint te, veled fog járni. A Jóska meg eggyel feljebb, de őt jövőre utóléritek, mert ő visszafelé is ki akarja járni az osztályokat.

— Was, Jóska?

Jóska melléből nagy röhögés gomoly bukkott föl, mintha nem is szellemi képességeit becsmérelették volna.

— Ne bántsd a Jóskát, — vette őt védelmébe Fessl néni, akinek az anyasága ebben a mamlaszban ünnepeelt.

Reggeli után Gulyás Péter és a két gyerek nekibúslakodtak az iskolának. Ott ácsorogtak a gimnázium folyosóján s várták, mikor szólítja Pistit a becsület levakarandó rozsdafoltja. A javító jobban ütött ki, mint várták. Mégsem ártott meg a Károly bácsi zanderezése, ép az accusativus cum infinitivo került fölül, s amikor Szende azt kérdezte, mi ez: ő csak benyult az egymás hegyén-hátán tolongó szavak közé s azt dobta ki. Csakugyan accusativus cum infinitivo volt, ő maga csodálkozott rajta a legjobban. Szende tanár úr, akinek titkos parancsa volt, hogy a fiút át kell engednie, megörült a váratlan sikernek, de hogy kereste, mennyi része van benne Fortunának.

Míg Pistit a latinból nyaggatták, Gulyás gazda Zoltit iratta be. Nem nagyon ajánlgatta, mért legyen jobb hire az ő Pistijénél? De az igazgató gyönyörködve nézte a fiút. Zoltán többet ígért, mint egyet a százhoz, pedig az az egy is nagy dolog, amikor odafönn az iskola bezárásával fenyegetőznek. Még csontos kezét is a fejére tette, a hosszú hegyeskörmű kisújját is, a mely mint fuldokló ujj a habok alól, a civilizációigény segélykiáltásaként nyult ki Sonk sötét árjaiból. Csak akkor fagyott be a képe, amikor Zoltán nevét meghallotta.

— A Boda Feri öccse vagy? Ugyebár annak a somogykői papnak a fia? — fordult fontoskodva Gulyás Péter felé.

Nagyon jól tudta, hogy a Feri öccse csak annak a somogykői papnak lehet a fia, hisz már a Feri durvaságainak is különös kedvvel adott származástani magyarázatot, de jól esett Gulyás elé villantania értesültségét, amely egy messzi ember feje fölött volt eltört pálca.

— Ott volt pap, — bölintott rá a gazda, óvatosan, hogy fecsegő ne legyen, de csendes kárörömmel is, hogy talán Zoltikát is megjavítottatják jövő szeptemberre.

Az igazgató a ridegebbik szemével vizsgálta a fiút, kereste a bűnös stigmát, de csak két lázas szemet látott, amelyben még a megrettenésen átszűrődő dacot sem vehette észre.

— Na nem baj — mondta — s átadta Zoltánt egy fiatal tanárnak, aki majd beírja.

Zoltán ez este már a Pisti hajdani derékaljára dőlt le, azt még a délután továbbvitték, hogy a pápai beiratásokról le ne maradjon. Maga Fessl bácsi jött be lecsavarni a petroleumlámpát, jójszakát köszönt s kimenőben azt mondta :

— Nem beszélni.

— Áóá, — felelte Jóska s a falnak fordult, így jelezte, hogy taknyosokkal nincs mit kezdeni.

Különös dorombolásszerű hang szakadt föl a melliből, a garatjába szaladt, ott egy pillanatra megállt, aztán mintha vásznat szakítanának, hosszan kinyúlt, majd előlről az egész, kétperces periódusokban. Zoltán hallgatta a horkoló ágyat s Behrre gondolt, aki idáig Pesten van, s örült, hogy neki nem kell Pestre utaznia, ezek mégis csak jobb népek, legalább is tréfálni iparkodnak.

— Hihihí — szakadt ki hirtelen a Matyi gyerek jókedv-zsákja. — Egér szaladgál a torkában. — S hogy Zoltán nem felelt :

— Te hovávalósi vagy?

De Zoltán Tóni bácsi figyelmeztetésére gondolt s tette, hogy alszik. Erre Matyi is belenyugodott, hogy igaz, késő van már, ólbaterelte azokat a sátán-kölyköket, akik úgy ugrándoztak benne, mint sáskák a vetésben, megölelte a párnát s úgy érezte, a Gyuri csacsi nyakát öleli. Mert Matyi apja pusztai, nemesúr-maradvány volt, aki csacsit vett az úrfinak, ha hetven holdra szorult is a hajdan három határba nyujtózkodó Veresbirtok. De Zoltánnak nem volt csacsija s azt a hajnali ölelést még a szuroksötétben sem merte volna megismételni. Olyan idegen volt önmagától is az az anyjába temetkező mozdulat, talán nem is esett volna jól. A becsület katonája, mondogatta magának s rákóttázta a katona szót a Jóska horkolására. Katona, katona. De Jóskának kiszáradt a torka s egy félreszaladt ráspolyhúzással elmetszette az álmát.

— Hol, hol, mi az? — kiabálta, fölült, szétbámult a sötétben s visszanyekkent az ágyba, mint aki meglátta, amire kíváncsi volt. Ez a hirtelen riadalom nagyot tekert a Zoltán szíven. S szívfogásán át a deres halántékú, hosszúkörmű igazgatót látta, amint azt mondja : no, nem baj, mintha máris baj volna. Még meg sem melegedett s már haragsznak rá. Hogy fog ő helytállni itt. Örömet meghal, csak szégyenben ne maradjon. Ez a gondolat megvigasztalta. No, nem baj, motyogta önkéntelen, belekapaszkodott ebbe az álom felé himbáló mondatba s kievezett az aznapi szomorúságból.

S csakugyan nem volt baj, legalább is nem halálos. Az iskola elfogadta Zoltánt, befészkelte magát : nemcsak padja, de helye is volt ; nemcsak a noteszekbe írták be a nevét, de szólították is és ő felelt s felelni nem is olyan ördögösség. Boldog felfedezés volt ez ! Túlságos ellenállásra számított, minden erejét fölcibáló feladatra készült s lám : gyerekség az egész, a tanár urak elégedetten fülelnek fel a jelentkezésére, jól van Boda, mondják. Már megint csak Boda tudja, méltatlankodik Zádor tanár úr, aki mind közt a legbarátságosabb.

Hát hogyan tudná s csodálkozva néz el a nullásra nyírt fejek fölött, akik közel huszan se gördítik össze azt a nyomorult kis feleletet. Amikor első reggel a padjába somfordált s széttekintett a társain, meg-rökönnyödött. Hisz ezek régen kész bölcsek, akik csak passziózni ülnek a padba s minden pillanatban megszegyenítik őt. S csakugyan eleinte mint apró liget nyúlt fel a kérdésekre jelentkező karok sűrűje. De ez eleinte volt, az első deklináció s a tömondat korában. Ahogy a tömondat bővült, és Szende is mindjobban belebonyolult a harmadik deklináció verses szabályaiba, a kis ligetben egyre sűrűbb irtást ütött a letargia. A bugó parasztfajok a széles parasztvállak mögé sunytak s a legelső, a tanári szem fényében sűtkérezők hazafias érdeklődéssel figyelték a katedra fölött függő magyar címert, mintha egy ötödik folyamat fedeztek volna fel a sematizált geográfiában. Karácsony felé Zoltán azon kapta magát, hogy egyedül maradt Csanádi Gáborral, már csak az ő derekuk bírja a tanított titkok súlyát, de Gábor is inkább azért, mert úgy kérdik, hogy a kérdés elébe ment a feleletnek, föladta a vállára a zsákot, ahogy a masinánál a zsákhordókra.

Zoltán eleinte nem hitte, hogy ezek a fiúk, akik ilyen határozottan kongatták csizmához szokott sarkukat az algimnázium visszhangos folyosóján, csakugyan alatta maradtak. S ha a bibircsós Theisz, a helybeli pék fia, azt állította, hogy ő is tudna, ha akarna, Zoltán elhitte neki. Hogyan tudna a Theisz, mikor az arca is bibircsós s azok a bibircsók olyan férfiasak. Lassan ocsudott rá, hogy ez az iskolában kialakult helyzet nem látszat. Theisz és a többi Theisz buta fráter, akik csak azért tanulják meg az elbeszélő multat, hogy a jelent ellefelejték. Még ekkor is talált mentséget a számukra. Ezek a fiúk szenvedélyesen futballoztak, stukkoltak, kiszorítottak s talán a kiszorító az élet komolyabbik fele. Zoltán mindenesetre talált a hihetetlen siker magyarázatára önkisebbitő érvet, de azért el kellett ismernie, hogy a becsületnek nem egészen méltatlan katonája. «Kedves édesapám, tudatom édesapámmal, hogy iparkodok óhajának eleget tenni» — írta haza s ez alatt a szerény mondat alatt úgy mocoogtak a félévi értesítő jövőendő jelesei, mint várandós kocában a világra készülő hét malac.

Persze, ha Zoltán valahonnét kintről nézheti Sonkot és az algimnáziumot, mint az örvénylő dolgok egyik leghitványabbikát, ő sem lepődik meg váratlan sikerén, sőt heves szorongás fogja el, mint a bűvárt, aki azt veszi észre, hogy a tenger fenekén felejtették. Mert bizony, ha a sonki algimnázium sárga homloka mögött éjjelente föl-fölriadt a kínzó öntudat, hogy ő is egy az iskolák közt, minden ablak-eresztékiben megremeghetett. Viszont ha cinikussá vált már, föl is kacaghatott, mint a sarlatán, aki nyúlhájat és kutyaszőrt adott a betegjének s röhög, hogy bevette. Vagy nem repültek szét ebből az algimnáziumból papirosok, amelyeket az intézmények tehetetlensége folytán a csurgói, bonyhádi és pápai főgimnáziumoknak bizonyítványként kellett elfogadniok. Pedig ezek az elégségest valló lapok csak naiv szépítőszerei voltak az

egyemeletes viskóban megbuvó tudatlanságnak. S ebben az iskolában egyes és kettős tanulók is készültek, ami már szélhámosság lett volna, ha ott nem vacog benne az önfenntartás utolsó, halvány reménysége.

Ki adta a gyereket ebbe az iskolába, amelynek összesen száz növendéke s a hitoktatókon kívül öt tanára volt s azok közt is egy olyan reszketős fejű, mint szegény Kabóka, akit a tizedes törtek fogadtak fel védelmükre, hogy a gyerekekkel jó egyetértésben maradhassanak. Még a községbeli állatorvos is a pesti testvérenéjéhez adta föl a fiát, pedig az igazgató úr azóta egy halvány biccentésre redukálta évtizedes baráti viszonyukat. Hogyne, Vihorlát igazgatónak még hét szolgálati éve volt hátra s ha Sonk és környéke a precedens varázsa alá kerül, az iskola fölpszlik s ő mehet címzetes igazgatóskodni, túrni a más basáskodását, ki tudja, még a körmét is levágtatják. Azért is széleskörű tereptanulmányokkal iparkodott az első osztályokat felduzzasztani. Összebarátkozott a község- és környékbeli tanítókkal, akik mint «jófejtű», be is küldtek néhány valóban agyas-fejes parasztfiút. A helybeli intelligencia rátartó nebulóit pedig valósággal kiudvarolta a szülőktől. Sajnos, ebben az esztendőben így is csak tizennyolc gyereket sikerült összerelnie az elsőbe s akármit mívelt a tizennyolc csemete, az apriori döntés az volt, hogy egynek sem szabad közülük elkallódnia.

Ebben az egész tanári kar egyetértett, még a szigorú Szende is, aki csak a javítóvizsga monopóliumát tartotta fel a latin igeragozáson virrasztó lelkiismeretének. Mert Szende, akit sárga sörényéről az «oroslán»-nak is neveztek, begyökeresedett sonki burzsoa volt, még préházat is örökölt az apósától, aki így két úton-módon is oka volt a dührohamaianak s a lokálpatriotizmusának.

Zádor tanár úrnak, aki lassacskán széthízott, mint gazdag katolikus rendek paptanárai, szintén a legjobb volt itt, noha az esernyője volt a felesége s a Gerenyáson futkosó kökörösinek a leányai. A Dunántúl virágflórája és a szív békéje olyan jól megfértek ebben a hegyek karéjába harapott faluban, még a világ is elért benne, csak ki kellett nyújtania az embernek a nádpálcát, föl sem állt a katedrában s elmondhatta: Ha az ember Bécsből Párisba utazik... S már utazott is a kirepedezett bőrű mappán, mely lankadó ragaszkodásában egy-egy világváros karikáját is le-lehámította a fakó enyészetbe. Húsz év alatt itt vitte legalább annyira, hogy mindenki jóreggeltjére megvolt az illető egyéniségéhez szabott válasza. Isten őrizz, máshol újra-kezdeni.

Talán csak a fürge Gagyi tanárnak lett volna érdeke, hogy a sárga ház minél előbb a Bakos terménykereskedő raktárává alakuljon, aki ép ennek az olcsó vételnek a reményében halogatta gazdasági épületei kibővítését. Csakhogy Gagyt már az áthelyezés sem menthette meg. Legalább is egy földrengésre volt szüksége, annyira lépenragasztották az Orosz útkaparómester leányai. Az igazgató maga is jóakarattal figyelte ezt a viszonyt. Hosszasabban elbeszélgetett a tábeszes útkaparó-

mesterrel, akinek a kétkerekű futókocsiját annyi méla emlékezéssel üdvözölték az idősebb, járásbeli fogadósnék. Sőt, hogy a visszavonulás útját is elvágja, olyan célzásokat tett Gagyi előtt, melyek az erkölcsi kőtábla árnyékát vetették a magyar nyelv tanárának gondtalan ifjúságára. Hogyne, hisz Gagyi volt itt a sokat emlegetett ifjú erő. Legalább annyi ő, mint a duc, amelyekkel a gimnázium északi megdőlt falát a porhanyós tető alá támogatták.

Szerencsére Zoltán tapasztalatlansága még nem hatolt okok és összefüggések sátáni szövevényibe. Az ő szemében a gimnázium a becsület csatamezeje maradt s az öt tanár a gombos kilincső tanári szoba fellegek mögött élő istenségei. Ő is látta, amit a többiek, hogy Kabóka tanár úr kétszer is nemre rázza a fejét, amikor azt mondja: igen s mint az Oroszok szomszédja, Gagyi tanár urat is gyakran hallotta az Orosz Milikével sivalkodni. Ő azonban nem faragott a tanárok gyengéiből viccet. A tanárok is a tények vigasztalan és erőszakos rendjébe tartoztak, mégis szelídebbek voltak, mint a többi tény. Nem olyan brutálisak, nem olyan indokolatlanul fejbeverők. Az ő szeszélyeik is szembejövő ár, de legalább lehet úszni ellene. Volt értelme az erőfeszítésnek, az ember megmutathatta, mit tud. A Pirchala könyvből felgőzölgő szabályokon túl ő sem pillantott meg valami egységes, szemügyre vehető célt. De vonzotta a torna, a legyőzhető nehézség. Itt ő is levághatta a sárkány fejét s a Botond-kapukon ő is lyukat üthetett.

S e kapukon belül nem a Százszorszép-becsület, az apja s a család becsülete várt-e rá? S nem a kihegyezett tuskéjú Zölddisznó sáncait veszi be, amikor Szende tanár úr dühös sörényrázásába is belemondja a maga egyedül maradt feleletét. Ő, ezek a tanár urak többet tudnak, mint a medvemancsú Jóska s a csikszemű Matyi képzelik. Mint futó felüők résén a végtelenség, rajtuk is repedés nyílik s egyszerre a terek áhítata cikázik belé. Olyan ez, mint amikor Petőfi «Egy gondolat»-jában egyszerre csak egyedül marad egy sorban az a szó, hogy világszabadság. Zoltán nem tudja, mi az, de bizonyosan ugyanaz, mint amikor a farkásra tűzte a botra csomózott zsebkendőjét.

Különösen Zádor tanár úr ejt el egy-egy szót, amiben az egész látott és nem látott világ új csodaként tükröződik. A növények is rokonok, régi kihalt növények ükunokái, ki testvére, ki nagynénje, ki öreganyja a másikkal. S Zádor tanár úrnak ezt el lehet hinni, mert ő a növényeket jobban ismeri, mint a diákokat.

Még az ősszel rendelte el, hogy másnapra mindenki vigyen gyujtoványfüvet. Zoltán és Matyi neki is vágta a Gerenyásnak. Hoznak ők egy szekérrelalót. Egyre szebb példányokat találtak, duzzadt fejű, kicsattanó ajkú sárga gyujtoványokat, annyi volt már, hogy minden új virágért egy régít hajítottak el. A vaskuti dülő kikericses oldalán bók-lásztak, amikor elébük áll a tanár úr s kérdi:

— Gyujtoványt szedtek?

— Azt.

A tanár úr megy velük és nem szól. Zoltánnak csak most tűnt fel, mennyire fiatalos az elhízott arca. Tizenöt éve tanár s' alig van egy kis feketés az állán. Matyi, aki az utolsó háromnegyedének a mérlegnyelvét a hármasként szerette volna billenteni, megszólalt :

— A tanár úr is virágot tetszik szedni?

— Nem, nekem már nem kell leszednem őket — mondta Zádor és mosolygott.

Majdnem elpirult, hogy magáról beszélt. De Matyi nem hagyta annyiban s egy álnokot sóhajtott :

— A tanár úr minden virágot ismer. Mikor fogom én csak a felét is ismerni?

— Az a legkönnyebb, csak el kell kezdeni — pendítette meg Zádor tanár úr és elbeszélte, hogy kapott ő a botanikára.

Matyi mindritkábban szólt s Károly bácsi messzekanyargó bárkája végleg eltérítette a figyelmét Zádor tanár úr históriájáról. Annál jobban odafülett Zoltán. Ezután kereste az alkalmat, hogy Zádorral összetalálkozzék.

A télen persze csak a galagonyabokrokra kikristályosodó hó hajtotta virágait s kikerics helyett varjak nyúltak a pusztá hepehupán. De alig szaladt fehér tőzikefűrtbe a szétolvadt hólé, Zádor tanár úr és Zoli neki a domboknak. A tanár úr kezében bot, Zoltán hátán a kölcsönvett általvető s a kisdíák herbárium minden kirándulás után új itatóslappal vastagodott. Egy szem virágban pazarkodó egyszikűek s ezer apró szíromból ernyőtrákó murokfélék keveredtek ott letört somgallyal s a pillangósok bizarr viráglepkéivel. Zoltán nem nagyon szerette a herbáriumpepecselést. A szárat cigarettapapírral kellett rögzíteni s a latin nevet is odaírni, jobbra, alul. Zoltán a mezőt szerette, de a tanár úr szemében a mező is egy nagy herbárium volt.

Nagyon különböző emberek voltak ők. A tanár úrnak a szemlélődésre volt ürügy a természet. Amikor kijött a faluból, az útjelző táblánál hagyta Zádor tanárt s csak két okos szürke szem maradt belőle, el lehetett volna ültetni azt is virágnak. Zoltán azonban zaklatott, szenvedélyes képzeletét burjánzottatta tovább a virágokban, mintha a természet is az ő lelkének lett volna levél- és szíromtájtéka. Amíg nyugodtan lépkedett a galagonyás partok alatt, féllépéssel a tanár úr mögött, úgyhogy Zádor hosszú, fekete kabátjának a fényessége is a tavaszt verte belé, úgy érezte, hogy nem megy, hanem rohan, a mesebeli csodaszarvas ő, aki belészabadult a messzebókoló tolnai erdőbe s csak egyet kell ugrania s a felhőkön nyargal tovább. A tanár úr pihenni jött ide, Zoltán a lelke fölét elhullámozni. Talán ezért is becsülték meg egymást annyira. Zoltán úgy érezte, Zádornak meg se kell moccani s mégis a vállára tette a kezét, olyan nagy csöndesség volt benne, mint az estében, vagy a nap-sütésen átsurranó madarakban. Zádort meg vonzotta a hamuval takart tűz, amely ebben a mintagyereken meg-megégette.

— Milyen szép ez a vadkörtefa — kiáltott fel Zoltán egy virágba-

borult tavaszalkonyon. — Ha én Isten volnék, minden vadkörtefát a nap elé ültetnék.

Szépek voltak ezek a csatangelősök, csak ne kellett volna a Gere nyásra is kivinni az otthoni bajt, ahogy a kilőtt golyó is magával viszi a puskapor szagát. Zoltán maga se tudta, hogyan, egy szoruló hajtógyűrűben találta magát. Hol itt bukkant fel egy fenyegető arc, hol ott emel dett egy ütőképző bunkó. Aki nem szövetkezik, szövetségeket támaszt. Vitte maga előtt a könyvét mint duplamezejű pajzsot s innen is, onnan is megeredtek a nyilak.

Annyi bizonyos, hogy ezek a titkos nyíllövők Csanádi Gábornak akartak a kedvében járni. Gábor Csanádi Menyhárt esperes fia volt, ugyanazé, aki fiatal korában papi rigmusokat szerzett s prédikációs könyvében harminchétszer hasonlította a Szentlelket a követ is meg emésztő tűzhöz. Nagytekintetű ember volt az esperes úr s a fia bizo nyára magasabban hordhatta az orrát, mint a parasztpugók s ha nem tette, annál jobb néven vették tőle. Ezt a Csanádi Gábort az Isten is főkolomposnak szánta. Csak rázta a jókedvét, ezt a bolondos kolompot és senki el nem kallódott a sarka nyomából. Mert ez a kolomp nemcsak azt mondta, hogy csiling, de alkalomadtán azt is, hogy bimbam. A jó kedve alatt fegyvelmező erély feszült s a dühe olyan volt, mint egészsé ges torok elbődülése, érzett benne a kitörő hahota. Olyan könnyedén tornászott, mint árnyék a falon. Mesélte, hogy van otthon egy vas nyújtója, porolónak használták, amíg ő rá nem kapott: azon már mint pöttömke megcsinálta a hasforgást, kelepét. S ha jó tornász volt, az esze is bírta, amíg az ostobákat kellett lepipálni. Tenyeres-talpas, vacskos ész volt, meggyomrozta a tudományt, de a magasban szédült s a betű raffinériáihoz sem kedve, sem fogékonysága nem volt.

Zoltánt eleinte vonzotta ez a gyerek. De amikor meghallotta, hogy az apja esperes, visszahőkölt. Boda pap beajánlotta neki az esperese ket. S talán ép ez az, aki az apja nyakát törte. Azt remélte, hogy az esperesek faja örökre háttérben fog maradni, mint átkozható gonosz befolyás s im idenőnek az ő kis életébe, mint kerítés alatt áthajtó akác. Nem állt Gábor útjába, de mellé sem szegődött. Nőjjenek, mint két külön fa, majd elválík, ki mekkora.

Csanádi Gábort azonban bosszantotta ez a különállás. Ő belépett az osztályba s azzal az osztály az ő csapata volt. Kiszorítónál ő osztott a szét a fiúkat s ha a Gere nyáson kettő összeakaszkodott, ő tette kö zé bük az öklét. Mit különbö dik ez a nyizgar. Egy-kettő, be a sorba. A dekliná ciót tudhatja, de engedelmeskedni neki tartozik. Zoltán engedelmes ke dett is, ha kellett, de többnyire úgy fordította, hogy nem kellett. Ő volt az osztály könyvtárosa s a tíz kötet Verne és Mikszáth a tél folyamán kétszer is átvándorolt a kezén. Csakhogy Gábornak jobban fájt az egy elcsavargott bárány, mint amennyi öröme telt a száz megmaradtban. Egyre azon forrt-acsgott, hogy törhetné Zoltánt hámba. Ha legalább a falu másik végére gubózott volna el a nyápic. De itt fitogtatta magát

az orra előtt s ha átnézett a Fesslék kerítésén, tüstént ebbe a föllázadt hétszűkesztendőbe verte a szemét.

Mert tudni kell, hogy Gábor ugyanazoknál az Oroszék-nál lakott, akikhez Gagyi tanár úr is járogatott. Az útmester, amióta a fogadósnék megrokkantották, csak az emlékeinek élt, de a családjában fölös mohósággal hajtottak az ő hajdani ambíciói. A három leány a világért nem adta volna Gagyinál alább s mert Sonkon csak egy Gagyi volt, a legváltozatosabb kombinációkban szövetkeztek az asznapi favorit ellen, ami az Orosz-házat határozottan eleven és tanulságos kosztoshellyé avatta. Ez a három leány csak Gáborban értett egyet.

— Ebből lesz a férfi — mondta a legidősebb, akinek a Crooker-regényeken kigyúlt képzeletét még a tanár úr sem kötötte le teljesen. S attól fogva Gáborban becézték a jövő férfiszépségét s jaj volt annak, aki rossz szót kockáztatott róla. Úgy élt ott az esperesgyerek, mint királyfi, női szemekben s az Orosz-kert üveggömbjeiben tükrözve ifjúságát.

Ezek az üveggömbök kora tavasztól késő őszig ott díszlettek a rózsatámasztó fehér karókon s úgy intettek át a Fessl-házba, mint egy távoli paradicsom huncut csillagjai. Ha az ember beléjük nézett, az orra óriásira nőtt, a fülei hátraszaladtak a templom tornyáig. Veres Matyi fantáziáját izgatták ezek a gömbök s ha Gábor füttyentett, ő villámgyorsan szétillesztette a kerítés egy szál törött lécét, átbújt a másik udvarba s aportírozó szemekkel leste a barátja parancsszavát.

Gábor Matyin át kezdte meg bekerítő és kiéheztető politikáját.

— Mit csinál Zoli? — kérdezte.

— Olvas.

— A könyvmoly — vetette oda Gábor undorral.

Matyi, aki pedig szerette Zolit, rábólintott, csakugyan, Zoli könyvmoly. Ezt a tényt Jóskával is közölte, aki amúgyis lenézte a «poszká»-t.

— Kisasszony — tette hozzá, megrántotta a nadrágszíjat, a kutya orrára köpött s felröhögött.

Jóska véleménye Fessl nénit is lenyűgözte.

— Fönn hordja az orrát — mondta az urának, aki pedig nagyra volt Zoltán előmenetelével.

Tóni bácsi haragudott a multkori disznófülért, ami a Jóska levesébe került s kitört:

— Csak nem akarod, hogy olyan mamlasz legyen, mint Jóska.

De hogy a közhangulatot is lekenyerezze, Zoltánra is ráripakodott:

— Mi az? Mindig olvasni? Mi vagy te? Betti kisasszony?

Ez a Betti kisasszony az igazgató huga volt s még senki sem látta kötött jakni és piros könyv nélkül. Jó előtt szolt Tóni bácsi. A Betti-név rajt ragadt Zoltánon, maga Matyi vitte szét a fiúk közt. Ha már úgyis el kell pártolnia tőle, legalább valami hasznos szolgálattal kezdje, ami őt avatja Gábor fegyvernökévé. Betti pedig szoríthatta a fogát. Egyedül volt s csak Gábor invitálta, hogy jössz-e hóvárat építeni. Zoltán nem ment. Most már megokolás nélkül nem ment.

A félelmi hét jeles aztán végkép kiélesítette a helyzetet. Gáborra ez kemény csapás volt, neki se Zádor nem adta meg, de Szende sem adhatta, hisz a dolgozata úgy piroslott, hogy istenkisértés lett volna jelest kanyarítani alá. Az Orosz-leányok méltatlankodtak. Ha az ő Gáboruk nem jeles, hogy lehet ez a mulya. S noszogatták Gagy tanár urat, hogy itt tenni kell, de hamar. Gagy ismerte az erőviszonyokat, de ifjú volt s hajolt, mint a zöldgally s egyszer csak ott tartott, hogy Zoltán felé bezárkózik mint egy Wertheim-szekrény, míg Gábor szellemi produkcióit nem győzi sokallani.

Húsvét előtt az esperes úr is feljött tudakozódni. Hintó hozta s a kocsinak toll bókolt fekete kalapja mellett. Ez a Csanádi Menyhárt erős, nagy ember volt, csak a haja deresedett, Lear lehetett ilyen, mielőtt az országát szétosztotta. A nagyúr Zoltánt is maga elé idézte.

— Te pipálad le a fiamat — mondta és megrázta a sörényét. — No nem látszik meg rajtad. De hát csak folytasd így s egy pengőt nyomott Zoltán markába, hadd lássa a tanári kar, hogy ő nem haragszik, akármilyen neveléses az ítéletük.

Zoltán forgatta a pénzt, sütötte a markát, amint fogta, de még inkább a szemét, amint nézte. Valamit megvettek ezen tőle, csak azt nem tudta, mit. Este megmutatta a pénzt Jósának.

— Kell?

Jóska elfütyentette magát, földobta a forintot s fuccs, volt nincs, ott aludt a pénz a zsebe mélyén: eltette dohányalapra, mert Jóska volt a hídalatti cigarettázó klub elnöke. Ettől fogva még jobban megvetette Zoltánt.

Az esperes úr látogatása nagyot szorított a hajtógyűrűn. A hatalmas ember mindenkire mély hatást gyakorolt s a forint-estet nem győzték Plutarchosba kívánczó példává méltányolni. Szóba került az a «no nem látszik meg rajtad» is. Végre is igaza van az esperes úrnak, mégis csak a Boda pap fia s Gábor nagyszerű gyerek, a tehetséget is méltányolni kell, nemcsak a szorgalmat. Az ilyenekből, mint Boda, úgy sem lesz semmi. Jobb idejekorán alázatra szoktatni. Hiába szólalt föl Zádor, letorkolták. Őt megetette Zoltán a herbáriumával.

— Én sosem piszmogtam a kolléga úr gazaival — dörögte Szende, aki az esperesben alkati rokonára ismert, — mégis ember lettem.

Amire szegény Zádor mit felelhetett, fogta az osztálykönyvet s ment az izeltlábúak légzőrendszerét magyarázni. Zoltán pedig küzdött, mint akit víz alá akarnak nyomni. Ez a nagy próba, gondolta s az esze fáklyaként lobogott. A becsület katonája helyt áll, ezzel erősítette testét-lelkét. Kard és buzogány volt neki a lecke, amivel a rárontók ellen védekezhetett.

Ezekben a kétségbeesett hetekben olyasféle ragaszkodás fűzte őt Zádorhoz, mint egykor a tanítókisasszonyhoz. Egy májusdélután ott kinn ültek a vasküti nyárfás szélén. Fejük felett a gallyak millió apró levélneszéből hangolták össze tavaszi indulójukat. Zoltánt ezen a dél-

előttön különösen agyonsanyargatták tanárok és diákok, még most is sajgott a feje. Ott gubbasztott öreg tanárja mellett s oldalról nézte, mit csinál. Zádor tanár úr ép egy nagy hangyabollyal került szembe, belepiszkált s a hangyák életéről beszélt. Olyan nyájas, szép, szőke arca volt, mintha egy negyvenéves gyerek ült volna Zoltán mellett. Zoltán nem bírt magával, hosszút csuklott, egybefolyini nem tudó zokogásfoszlányok szakadtak fel belőle. Ráborult a tanár úr kalapjára s csak a vállrázkódás jelezte lelke föl-leugrását. Hálából zokogott. A tanár csendesén nézte.

— Mi bajod? — kérdezte, de nem ismételte meg a kérdést.

Főllált és megindult. Szótlanul bandukoltak hazafelé. Meg se mukkant egyikük sem. Csak lépteik tompa nesze hallatszott. De ezek a lépések is olyan egyöntetűen kattogtak. Egy-kettő, mintha az Isten is együtt indította volna el őket.

Ettől a naptól fogva egy nagy titok volt köztük. Nem emésztő, mint amilyen az Apai Titok volt, boldog szomjoltó titok, amelynek, akár a gerenyási forrásnak aláhajthatja a fejét. S ha valaki utána kiáltotta: Betti, benne a menekülésösztön rögtönösségével harsant föl a védekezés: Zádor tanár úr. S mikor az évvégi bizonyítvány ott volt a kezében, a nagy győzelemért is Zádort okolta. Gagyin át ugyan belé-erőszakoltak az Orosz lányok egy kettést, de Gábor is megkapta a magáét természetrajzból.

— Teneked köszönhetem, te koslattál vele a Gerenyáson — féktelenkedett Gábor.

Zoltán elsápadt, de nem szólt. Otthon jutott eszébe, hogy ő is visszavághatott volna Gagyival. De Zoltán nem tudott visszavágni. Pedig hogy röhögtek a fiúk, még az áruló Matyi is!

(Folyt. köv.)

Németh László.

MÁS ÉG CSILLAGA.

*A földön éjtszaka és bennem is setét,
nem tart az élet, csak egy villanásig
és minden egy napot tiporva, másik
kis nap cikázza lepkeéletét.
Az ég is itt valahol elvetélt,
a tündöklő világ is ködbe vásik,
a nap se gyúl tündöklő ragyogásig,
csak egyre várja végétéletét.*

*De én már láttam más ég csillagát
láng meteor fényével idelent,
amint egy szebb világból villog át.
A szemedben láttam, angyalom,
amikor egyszer tolvaj alkalom
kiragyogtatta benn a végtelent...!*

Szegedi István.